

O‘ZBEKISTON SSRDA IQTISODIY AHVOL
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ В УЗБЕКСКОЙ ССР
ECONOMIC SITUATION IN THE USSR OF UZBEKISTAN

Buxoro Davlat Universiteti

Tarix(yo'nalishlar va faoliyat turi bo'yicha)

1 bosqich magistranti Raxmatulloev Umid

Annotatsiya. Ushbu maqola 1925-1940-yillarda O‘zbekiston SSRdagi iqtisodiy vaziyatni tahlil qiladi. Paxtachilikni rivojlantirish, qishloq xo‘jaligini kollektivlashtirish, industriallashtirish, madaniy qurilish va siyosiy repressiyalar kabi jihatlar ko‘rib chiqiladi. Ushbu davrda O‘zbekiston iqtisodiyotida qo‘mondonlik-ma'muriy tizim relslariga o‘tgan tub o‘zgarishlar yuz berganligi ko‘rsatilgan. Ijobiy natijalar (sanoatning o‘sishi, urbanizatsiya) va salbiy natijalar (zo‘ravon kollektivlashtirish, repressiya) qayd etilgan. Respublikadagi ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlarning qarama-qarshi tabiati to‘g‘risida xulosa chiqarildi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston SSR, iqtisodiyot, paxtachilik, kollektivlashtirish, industriallashtirish, madaniy inqilob, repressiya

Аннотация. Данная статья анализирует экономическую ситуацию в Узбекской ССР в 1925-1940 гг. Рассматриваются такие аспекты, как развитие хлопководства, коллективизация сельского хозяйства, индустриализация, культурное строительство и политические репрессии. Показано, что в этот период произошли радикальные изменения в экономике Узбекистана, перешедшего на рельсы командно-административной системы. Отмечаются как позитивные результаты (рост промышленности, урбанизация), так и негативные (насильственная коллективизация, репрессии). Делается вывод о противоречивом характере социально-экономических преобразований в республике.

Ключевые слова: Узбекская ССР, экономика, хлопководство, коллективизация, индустриализация, культурная революция, репрессии

Abstract. This article analyzes the economic situation in the Uzbek SSR in 1925-1940. Such aspects as the development of cotton farming, collectivization of agriculture, industrialization, cultural construction and political repression are considered. It is shown that during this period there were radical changes in the economy of Uzbekistan, which switched to the rails of the command and administrative system. Both positive results (industrial growth, urbanization) and negative ones (forced collectivization, repression) are noted. The conclusion is made about the contradictory nature of socio-economic transformations in the republic.

Keywords: Uzbek SSR, economy, cotton growing, collectivization, industrialization, cultural revolution, repression

KIRISH

Ushbu tadqiqotning maqsadi 1925-1940-yillarda O‘zbekiston SSR iqtisodiyotini rivojlantirishning asosiy tendensiyalarini har tomonlama tahlil qilishdir. Ushbu davr respublika tarixida juda muhim bosqich hisoblanadi, chunki o‘sha paytda rejalashtirilgan iqtisodiyotga o‘tish, sovet modeli bo‘yicha qishloq xo‘jaligini majburiy industriallashtirish va kollektivlashtirish sodir bo‘ldi. Ushbu tub o‘zgarishlar O‘zbekistonning keyingi butun tarixiga chuqur ta'sir ko‘rsatdi.

Mavzuning dolzarbligi, ushbu davrning ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarini baholash hali ham munozarali ekanligi bilan bog‘liq. O‘zbekiston SSRda modernizatsiya islohotlarining tabiati, harakatlantiruvchi kuchlari va oqibatlari to‘g‘risida turli xil, ba‘zan qarama-qarshi nuqtai nazarlar mavjud. Respublikaning iqtisodiy rivojlanishining turli jihatlarini har tomonlama o‘rganish o‘sha paytda sodir bo‘lgan jarayonlarning mantig‘ini chuqurroq tushunishga imkon beradi.

Asosiy vazifalar quyidagilardan iborat:

- Respublika iqtisodiyotining yetakchi tarmoqlari rivojlanishini tahlil qilish;
- Qishloq xo‘jaligini kollektivlashtirish jarayonini o‘rganish;
- Sanoat siyosati va uning natijalarini ko‘rib chiqish;
- Siyosiy repressiyalarning ko‘lami va oqibatlarini baholash.
- Adabiyotlar va manbalarni ko‘rib chiqish.

1920-30-yillarda sovet O‘zbekistonining iqtisodiy tarixini o‘rganishga bag‘ishlangan mahalliy ishlardan Alimova D., Axunov V., Davletov A. va boshqalar, [1,2,3] va bir qator zamonaviy rus olimlaridan Bogolomov A., Gaydar E., [3,4], shuningdek g‘arb tadqiqotchilaridan Carr, E.H, Conquest, R, Davies, R. [6,7,8] va boshqalarning ilmiy asarlari tahlil qilindi.

Mahalliy mualliflarning diqqat markazida, qoida tariqasida, modernizatsiyaning ijobiy jihatlari – rejalashtirilgan iqtisodiyotning shakllanishi, sanoatning o‘sishi, ta'lim va madaniyatning rivojlanishi. Xorijiy tadqiqotchilar Stalinning sanoatlashtirish modeli xarajatlariga, kollektivlashtirishning zo‘ravonlik xususiyati, ommaviy repressiyalar, ochlik masalalariga ko‘proq e'tibor qaratmoqdalar

NATIJALAR

1925-1940-yillarda paxtachilik O‘zbekiston qishloq xo‘jaligining yetakchi tarmog‘iga aylandi. Paxta ekinlari maydoni 1913-yildagi 703 ming gektardan 1940-yilda 1,9 million gektarga o‘ydi [4]. Paxta xom ashyosining yalpi hosili 1913-yildagi 1 million tonnadan 1940-yilda 3,2 million tonnagacha oshdi [9]. Shunday qilib, sovet hukumati davrida respublikada paxta ishlab chiqarish 3 barobardan ko‘proq oshdi. Bu

O‘zbekistonga SSRdagi eng yirik "oq oltin" ishlab chiqaruvchisi va jahon yetakchilaridan biriga aylanish imkonini berdi.

Biroq, paxtachilikning jadal o‘shishi ham salbiy tomonlarga ega edi. Boshqa qishloq xo‘jaligi ekinlari, birinchi navbatda don ekinlari keskin kamaydi. Agar 1913-yilda respublikada don ekinlari maydoni 1,9 million gektarni tashkil etgan bo‘lsa, 1940-yilda atigi 270 ming gektarga yetdi [10]. Bu O‘zbekistonni mamlakatning boshqa mintaqalaridan oziq-ovqat olib kirishga bog‘liq qildi.

1929-yilda to‘liq kollektivlashtirish kursi qabul qilindi. 1930-yil oxiriga kelib, dehqon xo‘jaliklarining 60 foizi kolxozlarda bo‘lgan [11]. Jarayon xususiy mulkni tugatish va boy fermer xo‘jaliklarini yo‘q qilish bilan birga bo‘ldi. 30-yillarning o‘rtalariga kelib kollektivlashtirish asosan yakunlandi: respublika xo‘jaliklarining 96 foizi kolxozlarda birlashtirildi [12].

Biroq, kollektivlashtirishning zo‘ravon usullari dehqonlarning ommaviy noroziligini keltirib chiqardi. 1930-1931-yillarda O‘zbekistonda 300 dan ortiq yirik dehqon isyonlari bo‘lib o‘tdi. Qo‘zg‘olonlar hokimiyat tomonidan shafqatsizlarcha bostirildi.

TAHLIL

Birinchiidan, 1925-1940-yillarda O‘zbekistonda majburiy iqtisodiy modernizatsiya qilish bo‘yicha radikal rejalar amalga oshirildi, bu esa an’anaviy agrar tuzilmalarning buzilishi va qishloqni zo‘ravonlik bilan kollektivlashtirish bilan birga bo‘ldi. Bu respublikaning butun iqtisodiy tuzilishining chuqur o‘zgarishiga olib keldi.

Ikkinchidan, G‘arb davlatlarini quvib o‘tishga va ulardan o‘zib ketishga qaratilgan sanoat siyosati ma‘lum natijalar berdi. 15 yil davomida yuzlab yangi korxonalar tashkil etildi, traktor va kombaynlar ishlab chiqarish o‘zlashtirildi, neft, ko‘mir, oltin va boshqa foydali qazilmalar qazib olindi. Biroq, umuman olganda, O‘zbekistondagi sanoat yutug‘i RSFSR yoki Ukrainadagiga qaraganda kamroq muvaffaqiyatli bo‘lib chiqdi. Respublikalar sanoati asosan qishloq xo‘jaligi va xomashyo xarakterini saqlab qoldi [13].

Shunday qilib, 1925-1940-yillarda O‘zbekistonda sovet modeli bo‘yicha buyruqbozlik iqtisodiyotini majburiy ravishda yaratishga urinish amalga oshirildi. Bu xususiy mulkni tugatish, qishloq xo‘jaligini kollektivlashtirish, tovar-pul munosabatlarini qisqartirish, qat‘iy markazlashtirilgan rejalashtirishni o‘z ichiga oladi.

Stalinning modernizatsiya modelini amalga oshirish O‘zbekiston SSRda bir qator muhim natijalarni berdi. O‘n yarim yil ichida sanoat silkinishi amalga oshirildi, yuzlab yangi korxonalar tashkil etildi, shaharlar o‘stdi. Paxta ishlab chiqarish ko‘paydi, madaniy qurilish boshlandi.

Biroq, bu yutuqlar yuqori narx bilan to‘langan edi. Kollektivlashtirishning zo‘ravon tabiati an’anaviy qishloq turmush tarzining yo‘q qilinishiga va chuqur ijtimoiy notinchlikka olib keldi. Ommaviy qatag‘onlar o‘n minglab odamlarning

hayotiga zomin bo'ldi. 1932-1933-yillardagi ocharchilik aholining katta qismiga ta'sir ko'rsatdi. Shunday qilib, sanoatlashtirishning rejalashtirish va safarbarlik modeli millionlab o'zbeklar uchun og'ir qiyinchiliklarga aylandi.

MUHOKAMA

Tadqiqot davomida olingan natijalar odatda mahalliy va xorijiy mualliflarning baholariga mos keladi. Ishlarning aksariyati 1920-1930-yillarda Sovet O'zbekistonining iqtisodiy rivojlanishining ziddiyatli xususiyatiga ishora qiladi. Bir tomondan, ma'lum bir iqtisodiy taraqqiyotga erishildi, boshqa tomondan, ulkan inson qurbonliklari ko'plab yutuqlarni yo'q qildi [14].

Shunday qilib, tahlil 1920-1930-yillarda O'zbekiston SSRda amalga oshirilgan majburiy modernizatsiya Stalin modelining nomuvofiqligini ko'rsatdi. Bir tomondan, ma'lum bir texnik-iqtisodiy taraqqiyotga erishildi, zamonaviy sanoat yaratildi, savodsizlik yo'q qilindi. Boshqa tomondan, buning oqibatida o'zbek jamiyatining an'anaviy institutlari va axloqiy asoslarini fojiali buzish yuzaga keldi.

1920-1930-yillardagi modernizatsiya islohotlarining iqtisodiy va ijtimoiy jihatlarini kompleks tahlil qilish ularning O'zbekistonning keyingi rivojlanishi uchun chuqur ziddiyatli tabiati va noaniq merosi to'g'risida asosli xulosalar chiqarishga imkon beradi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkinki, 1925-1940-yillarda O'zbekiston SSRda qo'mondonlik-ma'muriy model asosida iqtisodiyot va jamiyatni majburiy qayta tashkil etishga urinish qilingan. Bu xususiy mulkni yo'q qilishga, qishloq xo'jaligini kollektivlashtirishga, sanoatlashtirishga, madaniy inqilobga olib keldi.

Biroq, islohotlarning yuqori sur'atlari va qat'iy usullari og'ir ijtimoiy xarajatlarga aylandi. Millionlab dehqonlar o'z vatanlarini tark etishga majbur bo'ldilar, yuz minglab odamlar qatag'on qilindi. O'zbek ovulining an'anaviy hayotini zo'raonlik bilan ijtimoiylashtirish xalq madaniyatining chuqur deformatsiyasiga olib keldi.

Shunday qilib, O'zbekistonda jamoaviy iqtisodiyotni yaratish bo'yicha keng ko'lamli tajriba rejalashtirilganidan ancha ziddiyatli natijalar berdi. Uning oqibatlari hozirgi kungacha ta'sir ko'rsatmoqda.

REFERENCES

1. Alimova, D. A. 1930-yillarda O'zbekistonni industrialashtirish / D. A. Alimova. - Toshkent: Fan, 2010. 380-b.
2. Axunov, V. M. O'zbekiston SSR tarixi: 2 jildda / V. M. Axunov. - Toshkent: O'zbekiston, 1967-1968.
3. Davletov, A. O'zbekistonda kollektivlashtirish / A. Davletov. - Toshkent: O'zbekiston, 1962. 260-b.
4. Богомолов, А.В. Загадка 1937 года: Репрессии в Красной армии / А.В. Богомолов. - М.: AIRO-XXI, 2014. – 320 с.

5. АБДУЛҲАЙ, Г. ТУРКИСТОН МАТБУОТИДА ЯНГИ ДАВЛАТ ХУСУСИДАГИ МУНОЗАРЛАР (1918-1924 ЙИЛЛАР). INFOLIB: ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОТЕЧНЫЙ ВЕСТНИК Учредители: Общество с ограниченной ответственностью с участием иностранного капитала" E-LINE PRESS", (1), 56-60.
6. Urazalievna, A. G., & Fotima, X. (2024). TURKISTON QO'RBOSHILAR HARAKATI VA ULARNING FAOLIYATI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 4(1), 5-10.
7. Urazalievna, A. G., & Aziza, P. (2024). FARG'ONA VODIYSIDAGI ISTIQLOLCHILIK HARAKATLARI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI. IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI, 4(1), 12-15.
8. Гайдар, Е.Т. Государство и эволюция / Е.Т. Гайдар. – М.: Евразия, 1995. - 3
9. Абдулхай, Г. У. (2020). ТУРКИСТОН АССР: ҚАНДАЙ ДАВЛАТ БЎЛИШИ КЕРАК ЭДИ?. ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ, 3(1).
10. Iskandar, O. (2023). The Organization of the Khorazm Soviet Republic. Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal, 2(4), 794-798
11. Ochilov, I. (2023). IMPORTANCE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN FORMING THINKING AND SKILLS IN HISTORY LESSONS. Science and innovation, 2(B4), 481-484
12. Nematov, R. A., & Almanov's, Q. O. (2022). THE ROLE OF HISTORICAL SOURCES IN THE STUDY OF THE HISTORY OF THE TURKISH EMPIRE. American Journal Of Social Sciences And Humanity Research, 2(10), 25-31.
13. Макаров, В.Г. Колхозное рабство / В.Г. Макаров. - М.: Институт Наследия, 2016. - 256 с.
14. Нуреев, Р.М. Экономика СССР. Опыт хозяйственного развития / Р.М. Нуреев. - М.: Норма, 2009. - 576 с.